

04.12.2018

Osiemdziesiąt lat niezależności Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie

---

Już niebawem powitamy 2019 rok. Wraz z nim swoje 80-lecie będzie obchodził Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie. Choć oficjalny dokument potwierdzający istnienie uczelni pod tą nazwą opracowany został w 1948 roku, zatwierdzony zaś przez Rząd Drugiej Rzeczypospolitej w Londynie w roku 1952, jej początki sięgają mrocznych lat drugiej wojny światowej. W tamtym czasie stawka toczyła się o wartość największą – ludzkie życie. Ważne było działanie. Na fali tych emocji powstał 1939 roku w Paryżu Polski Uniwersytet za Granicą, reaktywowany potem, pod nieco zmienioną nazwą, w Londynie. O niezwyklej historii PUNO pięć lat temu, gdy uniwersytet obchodził swoją 75-rocznicę, pisała w przejmujący sposób profesor Halina Taborska – wieloletni Rektor PUNO, polski filolog, historyk sztuki, uczennica Władysława Tatarkiewicza, pod którego opieką uzyskała doktorat z filozofii, niezwykła osobowość naukowa i twórcza, związana z życiem akademickim ponad 30 uniwersytetów na całym świecie (m.in. Oxford University i Harvard University). Zbliżający się jubileusz 80-lecia Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie jest świetną okazją, by opowieść profesor Haliny Taborskiej wybrzmiała także na łamach „Biuletynu Polonistycznego”.

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŻNIE: HISTORIA, TERAŻNIEJSZOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ

Prof. dr hab. Halina Taborska

HISTORIA

Jest grudzień 1939, dobiega końca pierwszy wojenny rok, powstaje pierwszy polski uniwersytet poza granicami podbitego kraju. Rozpoczyna się historia najmniejszej polskiej placówki szkolnictwa wyższego, której losy są dramatycznie i nierozłącznie związane z losami Polski. W nocy z 17 na 18 września 1939 r. Rząd Drugiej Rzeczypospolitej opuszcza kraj. Uchodzi też z Polski paruset pracowników naukowych polskich uniwersytetów. Około 80 profesorów i docentów oraz 60 asystentów połączy niebawem swoje losy z polskim uniwersytetem poza krajem. Toczy się pospieszny i trudny proces formowania rządu na uchodźstwie – następcą internowanego w Rumunii prezydenta Ignacego Mościckiego, Władysław Raczkiewicz, powierza utworzenie rządu generałowi Władysławowi Sikorskiemu.

Nowy rząd, zaprzysiężony w alianckim Paryżu w dniu 1 października 1939 ma wśród swych zadań programowych powoływanie oraz kontrolowanie instytucji użyteczności publicznej, wspomagających żołnierzy i ludność cywilną, w tym także - w zakresie edukacji. Natomiast zadaniem polskich akademików jest jak najszybsze utworzenie szkoły wyższej, aby umożliwić kontynuację lub rozpoczęcie studiów tym, którym uniemożliwił to wybuch wojny i klęska wrześniowa. Profesorom - założycielom przyświeca też inny cel, a raczej misja: aby żadna przemoc, żadna wroga działalność, nie zniszczyła wolnej polskiej nauki i nie przerwała z mozołem odbudowanego po rozbiorach i pierwszej wojnie światowej niezależnego, polskiego szkolnictwa wyższego. Działania zmierzające ku uformowaniu uczelni podjęte zostały już pod koniec września; ich głównym inicjatorem jest przebywający wówczas w Szwajcarii znakomity polski historyk, prof. Oskar Halecki, pierwszy rektor Polskiego Uniwersytetu za Granicą, w latach późniejszych wieloletni prorektor PUNO. W listopadzie, w Bibliotece Polskiej w Paryżu, zawiązuje się Komitet Organizacyjny Uczelni, wyłoniony spośród profesorów i docentów, którzy dotarli do Francji z wielu uniwersytetów i z różnych stron Polski. Przygotowany przez Komitet projekt uczelni uzyskuje aprobatę rządu polskiego i francuskiego, a w dniu 1 grudnia, również w Bibliotece Polskiej w Paryżu, odbywa się uroczysta inauguracja roku akademickiego Polskiego Uniwersytetu za Granicą. Prowadzi ją rektor Uniwersytetu Paryskiego, profesor Gustaw Roussy zaś władze polskie reprezentuje premier i naczelny dowódca polskich sił zbrojnych, generał Władysław Sikorski. Opiekę finansową nad uczelnią sprawuje Fundusz Kultury Narodowej utworzony przy Prezydium Rady Ministrów w październiku 1939.

Działalność uczelni trwa niecałe dwa semestry. W dniu 14 czerwca 1940 Niemcy zajmują Paryż, tego samego dnia prezydent i rząd polski opuszczają swą drugą, francuską siedzibę w Angérs. W dniu 22 czerwca kapituluje Francja, dzień wcześniej zakończona została ewakuacja Polaków opuszczających jej granice. Prezydent i rząd polski, na zaproszenie rządu brytyjskiego i jej premiera Winstona Churchila, udają się do Anglii. Do Wielkiej Brytanii wyruszają też pracownicy Polskiego Uniwersytetu za Granicą, na Wyspy dociera około 30 tysięcy żołnierzy i oficerów oraz grupy uchodźców. Gdy w dniu 26 czerwca 1940 roku odbywa się pierwsze posiedzenie rządu polskiego w Londynie jesteśmy cennym partnerem dla zachodnich aliantów. Cóż to wtedy oznaczało w odniesieniu do polskiego szkolnictwa wyższego?

Podczas wojny powstają w latach 1941-1944 na uczelniach szkockich i angielskich polskie wydziały- w Edynburgu: Wydział Lekarski (przy *University of Edinburgh*), Wyższe Studium Pedagogiczne oraz Wydział Weterynaryjny (przy *Royal Veterinary College*); w Liverpoolu - Polska Szkoła Architektury (w ramach *University of Liverpool*); najpóźniej, w roku 1944, powstał Polski Wydział Prawa w Oxfordzie. Dla Polaków jest to oczywiste, że trzeba kształcić żołnierzy i uchodźców, z głęboką wiarą w to, że powrócą do kraju, aby go wolnym i sprawiedliwym odbudować. Ale Historia nam nie sprzyja. Jeszcze przed rozpoczęciem w dniu 17 lipca konferencji w Poczdamie, na której pełną akceptację aliantów uzyska Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej w Warszawie, w dniu 6 lipca rząd brytyjski wycofuje uznanie Polskiemu

Biuletyn Polonistyczny

Rządowi na Uchodźstwie. W interesie Brytanii jest teraz, aby demobilizowani żołnierze i polscy uchodźcy wracali do swego kraju. Kolejno zamykane są polskie wydziały na uczelniach brytyjskich. Powstaje jeszcze wprawdzie w roku 1947 *Polish University College*, działający w ramach Uniwersytetu Londyńskiego, ale już z innym celem: „przygotowania do zawodu żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie pozostałych na emigracji”. PUC zlikwidowano w roku 1953.

Toczy się jednocześnie proces formowania niezależnego polskiego uniwersytetu na obczyźnie. Ta sama idea kształcenia byłych żołnierzy, ich rodzin i uchodźców, ci sami profesorowie lecz inna rzeczywistość, dla wielu z nich równie traumatyczna jak lata wojny. Tymczasowa Rada Uniwersytetu przyjmuje w dniu 9 grudnia 1948 roku „Statut Organizacyjny PUNO”, uczelni która stanowić może „w sensie nie tylko edukacyjnym, ale i politycznym, element państwa na obczyźnie”. Po dekretach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z lat 1941, 1944, 1945, regulujących działalność polskiego szkolnictwa wyższego na Wyspach Brytyjskich, dekretem prezydenckim z dnia 15 grudnia 1952 roku, uczelnia o nazwie PUNO otrzymuje pełne prawa prywatnej szkoły akademickiej, zgodnie z polską ustawą o szkołach akademickich z dnia 15 maja 1933 r. Zaczyna swą formalnie uregulowaną działalność najmniejszy polski uniwersytet, formują się trzy wydziały: Nauk Humanistycznych, Prawa i Nauk Społecznych oraz, z czasem, Wydział Nauk Technicznych, który powstał po przyłączeniu do PUNO, w roku 1962, Rady Akademickiej Szkół Technicznych, znanej pod nazwą RAST, zatwierdzonej w roku 1944 dekretem prezydenckim z dnia 7 marca jako polska wyższa szkoła politechniczna. PUNO służyć ma wychodźstwu niepodległościowemu, rozproszonemu po wielu krajach i na kilku kontynentach - w Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech, Szwajcarii, ale także w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Południowej Ameryce, Australii. Liczba studentów i absolwentów PUNO, rozrzuconych po świecie - m.in. w Chicago, gdzie działa od końca lat siedemdziesiątych po początek lat dziewięćdziesiątych jego filia, w późniejszym okresie funkcjonująca jako Polski Instytut Nauki i Kultury w Chicago - była i pozostaje niewielka, a powody oraz cele, jakie motywują słuchaczy do podjęcia za granicą studiów na polskiej uczelni i w języku polskim, są bardzo zróżnicowane. Wyjątkową pozycję w historii PUNO zajmuje Wydział Sztuk Pięknych, działający w Niemczech od roku 1982. Znany jako *Academia Polona Artium* w Monachium funkcjonował do roku 2013 pod kierownictwem wieloletniego dziekana - artysty malarza, grafika, teoretyka i historyka sztuki, prof. Leona Jończyka. Kształcił około dwóch tysięcy artystów 36 narodowości, w zgodzie ze starą prawdą, że język sztuki jest uniwersalny.

Fale słuchaczy przybywały do PUNO również z kraju, w rytmie wydarzeń historycznych w Polsce - rok 1956, 1968, 1980, lata 1981-83. Rok 1989 - komunizm w Polsce upada, odchodzi skompromitowana władza, która nienawidziła PUNO, szkalowała go i wykreśliła na lat wiele z historii polskiego szkolnictwa wyższego. Rozpoczyna się niełatwa historia najnowsza PUNO i jego związków z suwerennym już krajem. W dniu 6 lutego 1998 r. rząd polski w ustawie „O uznaniu stopni naukowych, dyplomów i tytułów zawodowych nadawanych przez Polski

Uniwersytet na Obczyźnie" od dnia 1 września 1952 roku do dnia 22 grudnia 1990, dekretuje je jako równorzędne stopniom, dyplomom i tytułom nadawanym przez szkoły wyższe na terenie kraju. Po tym bezprecedensowym akcie dobrej woli, uczelnia pozostawiona jednak zostaje własnemu losowi.

Mija właśnie ćwierć wieku nowej Polski; dawne PUNO stopniowo przechodzi do historii szkolnictwa polskiego poza granicami Rzeczypospolitej. Powstają o nim artykuły, rozprawy i książki, odbywają się konferencje naukowe, takie jak zorganizowana 2 grudnia 2011 r. w Krakowie przez Uniwersytet Jagielloński, we współpracy z PUNO, konferencja pod nazwą „Rycerze wolności. PUNO i polscy naukowcy w Wielkiej Brytanii”, czy „Filozofia na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie”, która odbyła się 30 listopada 2012 r. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jej pokłosiem jest m.in. tekst w wersji elektronicznej zatytułowany *Filozofowie wśród wykładowców PUNO (1939-2009)*, autorstwa prof. Artura Andrzejuka, dedykowany, podobnie jak sama konferencja, rektorowi PUNO w latach 2002 - 2011, profesorowi Wojciechowi Falkowskiemu. Był on - z ramienia uczelni - sygnatariuszem porozumień o współpracy PUNO z oboma uniwersytetami. Na samym PUNO działał od roku 2002 Zakład Badań nad Drugą Emigracją Niepodległościową 1939-1989, pod opieką prof. Bolesława Indyka. W roku 2010 zmienił nazwę i jako Zakład Badań nad Emigracją rozwijał się do czerwca 2014 r. pod kierownictwem dr Joanny Pyłat.

W nowym stuleciu organizowaliśmy lub współorganizowaliśmy 11 konferencji naukowych i sympozjów poświęconych problematyce emigracyjnej w tym trzy w ścisłej współpracy z Polską Akademią Umiejętności w Krakowie, która była ich gospodarzem. Ostatnia z tych konferencji pod nazwą "*Młoda polska emigracja w UE, jako przedmiot badań psychologicznych, socjologicznych i kulturowych: EuroEmigranci.PL*", zrealizowana we wrześniu 2013 roku, przy grantowym wsparciu MSZ, prezentowała wyniki najnowszych badań dotyczących obecnego stanu polskiej diaspory w Wielkiej Brytanii i w innych krajach zjednoczonej Europy. Konferencje zaowocowały publikacjami wydanymi przez PAU. Pracownicy PUNO również publikują prace o własnej uczelni i jej profesorach: są wśród nich książki i artykuły dr Joanny Pyłat, poświęcone historii PUNO oraz prace biograficzne prof. Zdzisława Judyckiego i Zakładu Bibliografistyki Polonijnej. Zakład ten, umiejscowiony we Francji, w roku 1995 wszedł do Wydziału Humanistycznego PUNO i prowadzi szeroko zakrojoną działalność, badając oraz dokumentując losy i osiągnięcia wybitnych Polaków zamieszkałych poza krajem.

Powstaje także szereg tekstów najmłodszej kadry, asystentów i doktorantów PUNO. Tu chciałabym wspomnieć pracę doktorską mgr Żanety Steffek, a wymieniam ją dlatego, że jest poświęcona kwartalnikowi wydawanemu przez Towarzystwo Przyjaciół PUNO, pod nazwą „*Universitas*” (ukazywało się w latach 1980-2001). Współtworzył je i redagował przez długie lata prof. Andrzej Żaki, wybitny polski archeolog, dzisiejszy doktor honoris causa naszej uczelni. O Profesorze i Towarzystwie Przyjaciół PUNO usłyszycie Państwo dziś w laudacji Jemu poświęconej, ja chciałabym podziękować najserdeczniej Polskiemu Towarzystwu Przyjaciół PUNO, działającemu przez dziesiątki lat w Szwajcarii, Danii, Szwecji, Norwegii, Niemczech,

Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, bo to dzięki niemu PUNO mógł działać, a także przetrwać w przeszłości wiele finansowych kłopotów i kryzysów.

TERAŻNIEJSZOŚĆ

Dziś – w drugiej dekadzie wieku XXI – działa młody, odmieniony Polski Uniwersytet na Obczyźnie, którego misja i etos stanowią kontynuację dawniejszego PUNO. Uczelnia ma jasno sprecyzowany cel główny: *„służenie Polakom wszystkich pokoleń, którzy przebywając poza granicami swego kraju lub kraju przodków, pragną poszerzać swą wiedzę, kontynuować studia akademickie w języku polskim, utrzymywać kontakt z polską nauką, kulturą, językiem – z polskością”*.

Ale młody PUNO ma jeszcze inne, nie mniej ważne zadania: wspierać najmłodszą emigrację, czy też migrację unijną, oferując jej nabywanie wiedzy akademickiej oraz kształcenie praktyczne – tak, aby słuchacze pozyskali umiejętności, które wspomogą ich w znalezieniu pracy i pomyślnym funkcjonowaniu w nowym otoczeniu. W wielokulturowych i wielonarodowościowych środowiskach dzisiejszej Europy, w których rodzą się tysiące polskich dzieci, gdzie coraz więcej jest małżeństw mieszanych, toczą się procesy nieustannej akulturacji i inkulturacji, a tradycyjny patriotyzm powoli traci swą siłę i atrakcyjność, rolą polskiej uczelni poza Polską jest także nieustanne przypominanie – poprzez edukację – że uboższy jest człowiek, który nie zna własnych korzeni i kultury swych przodków. Zadaniem polskiej uczelni jest także krzewienie kultury polskiej i ukazywanie jej wkładu w spuściznę i dzień dzisiejszy wielokulturowego społeczeństwa europejskiego.

Londyn, 17 października 2014

Linki:

- <https://puno.edu.pl/tradycje/poczet-rektorow/>

Słowa kluczowe: historia, Londyn, 80-lecie, Paryż, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, PUNO, Taborska Halina

Autor: Halina Taborska

Opublikował: Justyna Gorzkowicz